

Svoboda přesvědčení a pravda

Po ratifikaci obou mezinárodních paktů o občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních právech byly v našem právním řádu znovu podtrženy svoboda přesvědčení, svoboda myšlení, svoboda svědomí a svoboda náboženství nebo víry. Ve stanovisku Generální prokuratury, které bylo sděleno nejprve dvěma mluvčím a později celé řadě dalších signatářů CHARTY 77 (a které bylo zčásti publikováno v denním tisku), se však připomíná, že svoboda projevu (zaručená Ústavou ČSSR, v níž se hovoří souhrnně o svobodě projevu a pak zvláště o svobodě vyznání a bezvyznání) musí být podle Ústavy uplatňována v zájmu pracujícího lidu. Nechme nyní stranou okolnost, že jde o zřejmě nesprávný výklad článku 28 Ústavy, v němž je svoboda projevu ve všech oborech života společnosti zaručena právě proto, že je to v souladu se zájmy pracujícího lidu, zatímco o užívání této svobody se praví, že je v zájmu rozvoje osobnosti a tvůrčího úsilí občana, jakož i proto, aby se tak aktivně účastnil správy státu a hospodářské a kulturní výstavby země, a všimněme si bližší věci, totiž pokusu oficiálního státního orgánu podmiňovat nezczizitelné, nezadatelné právo lidských bytostí něčím tak potřebným bližšího objasnění, jako jsou zájmy pracujícího lidu. Kdo je povolán, aby rozhodoval o tom, jaké jsou skutečné zájmy pracujícího lidu? Může být někdy v zájmu pracujícího lidu porušit zákony? Může být v zájmu pracujícího lidu potlačit pravdu? Jistě ani jedno, ani druhé. Zákony nemají být porušovány nikdy; pokud se ukáže, že nevyhovují, musejí být ústavním postupem změněny. Pravda však platí, ať se to někomu hodí anebo nehodí, ať to je v souladu s jeho zájmy anebo není. Pravda naopak postaví do plného světla samu povahu jeho zájmů; ve světle pravdy se mohou údajné nebo domnělé zájmy pracujícího lidu ukázat jako pochybné a špatně pochopené. Pravda nemůže být respektována, jen pokud to je v zájmu pracujícího lidu (nebo v jakémkoli jím něm zájmu), nýbrž samy zájmy pracujícího lidu a vůbec veškeré lidské zájmy musejí respektovat pravdu jako poslední a svrchované kritérium oprávněnosti jakýchkoli zájmů.

Pravda však není nikomu snadno k dispozici, pravdu nikdo nedrží v ruce. Nikdo není neomylný; víme přece, že v naší zemi stejně tak jako i v jiných zemích se vedoucí politické orgány dopustily řady omylů a přehmatů, které musely být později revidovány. Nejde jen o nezákonné procesy z padesátých let, ale např. o likvidaci nebo diskriminaci celých disciplín nebo vědeckých či uměleckých směrů (genetika, kybernetika, nejrůznější směry moderní umělecké tvorby ať vážné nebo populární hudby, malířství, básnictví atd. atd.). Obvykle to bylo zdůvodňováno zájmy nebo zdravým vkusem nebo jinými údajnými nároky a požadavky pracujícího lidu. Nejčastěji však nebyl lid ani skutečně dotazován; jednorázové kampaně měly nahradit vážný výzkum. Ale i kdyby snad došlo k hlasování (jako že k němu nikdy nedošlo): o pravdě nebo oprávněnosti něčeho nového přece nelze hlasovat! Za každým novým objevem, za každým sebepravdivějším novým hlediskem stojí vždycky nejprve jedinec nebo mizivá skupinka lidí, kteří zasvětili celý svůj život a nasadili všechny své síly k tomu, aby přesvědčili všechny ostatní. Vždycky se našlo a najde dost těch, kdo jim budou klást do cesty nesčetné překážky, kdo je budou chtít umlčet, ukřičet, difamovat nebo zesměšnit. Ale proč má být i slušným lidem bráněno jim v jejich těžkém zápase pomáhat?

Pro pravdu se může a musí rozhodnout každý sám ve svém svědomí. Každý člověk tuto svobodu má; nemusí čekat, až mu ji někdo udělí. V tom spočívá ta poslední, nejhlubší lidská odpovědnost, že neodpovídá žádnému člověku, žádné instituci, že vposledu neodpovídá ani svému národu a své vlasti, ani státu, ani komukoliv nebo čemukoliv jinému, nýbrž přímo samotné pravdě, kterou je oslovována. Celým svým myšlením a celým svým životem dává každý člověk odpověď na tuto výzvu; jistým neslavným druhem odpovědi je i to, že někdo výzvu pravdy neslyší nebo nechce slyšet. Ale v této odpovědnosti nemůže být nikým zastoupen. Může a musí být ochoten se nechat poučit druhými lidmi; ale učitelů je mnoho a je to zase na něm samotném, aby se rozhodl pro učitele pravé a nikoliv pro podvodníky, sofisty – a demagogy. Osobní odpovědnost z něho nikdo nesejme, nejméně pak nějaký politický předák nebo dokonce státní úředník. Uzákonnění základní lidské svobody myslit a

jednat ve shodě se svým svědomím, ve shodě se svým přesvědčením a se svou nejhlubší životní orientací („vírou“) nepředstavuje vůbec žádné udělení výsady některým nebo všem občanům, nýbrž je výrazem vůle a také nejzákladnější povinnosti všech státních orgánů vzdát se jakéhokoliv donucování, které by tuto nezczitelnou svobodu narušovalo, vyvarovat se každého svévolného zasahování do sféry, která je uplatňování této svobody vlastní, nestavět takovému projevení a uplatňování svobody zastávat určitý názor překážky a do záležitostí svobody jednotlivců i skupin nebo organizací se nevměšovat (což jsou všechno formulace použité v mezinárodních paktech). Vlastním smyslem formulací o základních lidských právech a svobodách je stanovit meze jak individuálnímu nebo skupinovému, tak státnímu vměšování do lidské svobody, která není ani propůjčována ani udělena žádné lidské bytosti nikým druhým, ani člověkem, ani lidskou skupinou, ani státem, který je jen produktem, výtvozem svobodných lidí (a který se stává zlým a dokonce zločinným státem, jestliže se svobodě lidí vymkne a postaví se proti ní).

Nejde však jen o negativní vymezení, nýbrž také o pozitivní. Lidé ani stát nejenom nemají právo klást překážky projevům svobody myšlení, přesvědčení a svědomí kteréhokoliv jednotlivého člověka, ale mají úkol a povinnost přispět svými silami k tomu, aby se svobodným v plné míře stal, aby se jako svobodná bytost, svobodná osobnost rozvíjel a aby svou svobodu uplatňoval v tvůrčím úsilí všeho druhu podle své volby, mj. i k aktivní účasti na politickém životě své země, na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě země. S tím je ovšem ve flagrantním rozporu, když pod jakoukoliv záminkou je řadě umělců a vědců bráněno v plné účasti na kulturním životě, když je mnohým lidem znemožněno si vydělávat na živobytí svou prací, kterou si svobodně vyberou nebo přijmou a ke které jsou kvalifikováni, a zejména když jsou pomluvami, lžemi, polopravdami, difamacemi a vyhrůžkami či policejním šikanováním stíháni a celostátně organizovanými kampaněmi nebo snad dokonce soudy odsuzováni ti, kteří kriticky poukážou na nešvary a choroby našeho společenského a politického života, na nezákonnosti a diskriminační opatření ať už starých a dobře známých nebo nových, netradičních forem. Svoboda je jenom jedna jediná, stejná pro všechny lidi a pro všechny občany; svoboda spojuje jednotlivce ve společnost přes všechny různosti, tak jako pravda je jen jediná a společná pro všechny lidi, ať mají názory jakékoliv. Pravda se však odhaluje v rozhovoru rovnoprávných lidí a ne v administrativních direktivách; odhaluje se ve svobodném střetnutí názorů a argumentů, kde každý může volně vyjádřit své stanovisko a své přesvědčení, a ne tam, kde se nad ním ustavičně vznáší Damoklův meč stíhání, propuštění z práce, diskriminace jeho dětí a podobně. Pravda zajisté vítězí, ale vítězí vnitřní silou a přesvědčivostí. Chtít pomáhat pravdě hrozbami a donucováním znamená především prokázat medvědí služby jí, neboť pravda vnucovaná násilím se stává lží; a za druhé to znamená také prokázat medvědí služby těm, kteří opravdově zápasí za její vítězství, neboť je to v jejich úsilí diskvalifikuje. To je zcela paradoxně vidět třeba na tom, že nejméně svobodný ze všech náboženských směrů v naší společnosti je právě ateismus, který je oficiálně prosazován na všech úrovních; a proto také vůči hledně nejméně chradne. Svoboda přesvědčení a pravda Po ratifikaci obou mezinárodních paktů o občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních právech byly v našem právním řádu znovu podtrženy svoboda přesvědčení, svoboda myšlení, svoboda svědomí a svoboda náboženství nebo víry. Ve stanovisku Generální prokuratury, které bylo sděleno nejprve dvěma mluvčími a později celé řadě dalších signatářů CHARTY 77 (a které bylo zčásti publikováno v denním tisku), se však připomíná, že svoboda projevu (zaručená Ústavou ČSSR, v níž se hovoří souhrnně o svobodě projevu a pak zvláště o svobodě vyznání a bezvyznání) musí být podle Ústavy uplatňována v zájmu pracujícího lidu. Nechme nyní stranou okolnost, že jde o zřejmě nesprávný výklad článku 28 Ústavy, v němž je svoboda projevu ve všech oborech života společnosti zaručena právě proto, že je to v souladu se zájmy pracujícího lidu, zatímco o užívání této svobody se praví, že je v zájmu rozvoje osobnosti a tvůrčího úsilí občana, jakož i proto, aby se tak aktivně účastnil správy státu a hospodářské a kulturní výstavby země, a všimněme si blíže jediné věci, totiž pokusu

oficiálního státního orgánu podmiňovat nezczitelné, nezadatelné právo lidských bytostí něčím tak potřebným bližšího objasnění, jako jsou zájmy pracujícího lidu. Kdo je povolán, aby rozhodoval o tom, jaké jsou skutečné zájmy pracujícího lidu? Může být někdy v zájmu pracujícího lidu porušit zákony? Může být v zájmu pracujícího lidu potlačit pravdu? Jistě ani jedno, ani druhé. Zákony nemají být porušovány nikdy; pokud se ukáže, že nevyhovují, musejí být ústavním postupem změněny. Pravda však platí, ať se to někomu hodí anebo nehodí, ať to je v souladu s jeho zájmy anebo není. Pravda naopak postaví do plného světla samu povahu jeho zájmů; ve světle pravdy se mohou údajné nebo domnělé zájmy pracujícího lidu ukázat jako pochybné a špatně pochopené. Pravda nemůže být respektována, jen pokud to je v zájmu pracujícího lidu (nebo v jakémkoli jiném zájmu), nýbrž samy zájmy pracujícího lidu a vůbec veškeré lidské zájmy musejí respektovat pravdu jako poslední a svrchované kritérium oprávněnosti jakýchkoli zájmů. Pravda však není nikomu snadno k dispozici, pravdu nikdo nedrží v ruce. Nikdo není neomylný; víme přece, že v naší zemi stejně tak jako i v jiných zemích se vedoucí politické orgány dopustily řady omylů a přehmatů, které musely být později revidovány. Nejde jen o nezákonné procesy z padesátých let, ale např. o likvidaci nebo diskriminaci celých disciplín nebo vědeckých či uměleckých směrů (genetika, kybernetika, nejrůznější směry moderní umělecké tvorby ať vážné nebo populární hudby, malířství, básnictví atd. atd.). Obvykle to bylo zdůvodňováno zájmy nebo zdravým vkusem nebo jinými údajnými nároky a požadavky pracujícího lidu. Nejčastěji však nebyl lid ani skutečně dotazován; jednorázové kampaně měly nahradit vážný výzkum. Ale i kdyby snad došlo k hlasování (jako že k němu nikdy nedošlo): o pravdě nebo oprávněnosti něčeho nového přece nelze hlasovat! Za každým novým objevem, za každým sebepravdivějším novým hlediskem stojí vždycky nejprve jedinec nebo mizivá skupinka lidí, kteří zasvětili celý svůj život a nasadili všechny své síly k tomu, aby přesvědčili všechny ostatní. Vždycky se našlo a najde dost těch, kdo jim budou klást do cesty nesčetné překážky, kdo je budou chtít umlčet, ukřičet, difamovat nebo zesměšnit. Ale proč má být i slušným lidem bráněno jim v jejich těžkém zápase pomáhat? Pro pravdu se může a musí rozhodnout každý sám ve svém svědomí. Každý člověk tuto svobodu má; nemusí čekat, až mu ji někdo udělí. V tom spočívá ta poslední, nejhlubší lidská odpovědnost, že neodpovídá žádnému člověku, žádné instituci, že vposledu neodpovídá ani svému národu a své vlasti, ani státu, ani komukoliv nebo čemukoliv jinému, nýbrž přímo samotné pravdě, kterou je oslokována. Celým svým myšlením a celým svým životem dává každý člověk odpověď na tuto výzvu; jistým neslavným druhem odpovědi je i to, že někdo výzvu pravdy neslyší nebo nechce slyšet. Ale v této odpovědnosti nemůže být nikým zastoupen. Může a musí být ochoten se nechat poučit druhými lidmi; ale učitelů je mnoho a je to zase na něm samotném, aby se rozhodl pro učitele pravé a nikoliv pro podvodníky, sofisty – a demagogy. Osobní odpovědnost z něho nikdo nesejme, nejméně pak nějaký politický předák nebo dokonce státní úředník. Uzákonění základní lidské svobody myslit a jednat ve shodě se svým svědomím, ve shodě se svým přesvědčením a se svou nejhlubší životní orientací („vírou“) nepředstavuje vůbec žádné udělení výsady některým nebo všem občanům, nýbrž je výrazem vůle a také nejzákladnější povinnosti všech státních orgánů vzdát se jakéhokoliv donucování, které by tuto nezczitelnou svobodu narušovalo, vyvarovat se každého svévolného zasahování do sféry, která je uplatňování této svobody vlastní, nestavět takovému projevování a uplatňování svobody zastávat určitý názor překážky a do záležitostí svobody jednotlivců i skupin nebo organizací se nevměšovat (což jsou všechno formulace použité v mezinárodních paktech). Vlastním smyslem formulací o základních lidských právech a svobodách je stanovit meze jak individuálnímu nebo skupinovému, tak státnímu vměšování do lidské svobody, která není ani propůjčována ani udělena žádné lidské bytosti nikým druhým, ani člověkem, ani lidskou skupinou, ani státem, který je jen produktem, výtvozem svobodných lidí (a který se stává zlým a dokonce zločinným státem, jestliže se svobodě lidí vymkne a postaví se proti ní). Nejde však jen o negativní vymezování, nýbrž také o pozitivní. Lidé ani stát nejenom nemají právo klást překážky projevům svobody myšlení, přesvědčení a svědomí kteréhokoliv jednotlivého člověka, ale mají úkol a povinnost přispět svými silami k tomu,

aby se svobodným v plné míře stal, aby se jako svobodná bytost, svobodná osobnost rozvíjel a aby svou svobodu uplatňoval v tvůrčím úsilí všeho druhu podle své volby, mj. i k aktivní účasti na politickém životě své země, na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě země. S tím je ovšem ve flagrantním rozporu, když pod jakoukoliv záminkou je řadě umělců a vědců bráněno v plné účasti na kulturním životě, když je mnohým lidem znemožněno si vydělávat na živobytí svou prací, kterou si svobodně vyberou nebo přijmou a ke které jsou kvalifikováni, a zejména když jsou pomluvami, lžemi, polopravdami, difamacemi a vyhrůžkami či policejním šikanováním stíháni a celostátně organizovanými kampaněmi nebo snad dokonce soudy odsuzováni ti, kteří kriticky poukážou na nešvary a choroby našeho společenského a politického života, na nezákonnosti a diskriminační opatření ať už starých a dobře známých nebo nových, netradičních forem. Svoboda je jenom jedna jediná, stejná pro všechny lidi a pro všechny občany; svoboda spojuje jednotlivce ve společnost přes všechny různosti, tak jako pravda je jen jediná a společná pro všechny lidi, ať mají názory jakékoliv. Pravda se však odhaluje v rozhovoru rovnoprávných lidí a ne v administrativních direktivách; odhaluje se ve svobodném střetnutí názorů a argumentů, kde každý může volně vyjádřit své stanovisko a své přesvědčení, a ne tam, kde se nad ním ustavičně vznáší Damoklův meč stíhání, propuštění z práce, diskriminace jeho dětí a podobně. Pravda zajisté vítězí, ale vítězí vnitřní silou a přesvědčivostí. Chtít pomáhat pravdě hrozbami a donucováním znamená především prokázat medvědí služby jí, neboť pravda vnučená násilím se stává lží; a za druhé to znamená také prokázat medvědí služby těm, kteří opravdově zápasí za její vítězství, neboť je to v jejich úsilí diskvalifikuje. To je zcela paradoxně vidět třeba na tom, že nejméně svobodný ze všech náboženských směrů v naší společnosti je právě ateismus, který je oficiálně prosazován na všech úrovních; a proto také vůči hledně nejvíc chřadne.